

ROB KATTENBURG

Dutch Old Master Marine Paintings, Drawings & Prints

ROB KATTENBURG

*De portretten van Luitenant-admiraal
Michiel Adriaenszoon de Ruyter, Nederlands beroemdste zeeheld.
Zijn vrouw Anna van Gelder en zijn zoon Engel de Ruyter.*

Dr. Ronald Prud'homme van Reine

Standbeeld van De Ruyter te Vlissingen

Michiel de Ruyter (1607-1676)

Anna van Gelder (1614-1687)

HENDRICK BERCKMAN

(Klundert 1629 – 1679 Middelburg)

De portretten van Luitenant-admiraal Michiel Adriaenszoon de Ruyter,

Nederlands beroemdste zeeheld.

Zijn vrouw Anna van Gelder.

Portret van Michiel de Ruyter (1607-1676), tot aan de heup afgebeeld, in een zwartbruine officiersjas met een jabot (das) van kant om de hals evenals de Orde van Saint-Michel met erketen, een commandostaf in zijn rechterhand, een sabel aan zijn linkerzijde en een doorkijkje naar een zee met schepen op de achtergrond; en een portret van Anna van Gelder (1614-1687), tot aan de heup afgebeeld, in een zwarte jurk met een witte kanten kraag en manchetten, een zwarte muts, staand voor een gordijn en een waaier in haar hand houdend. Het eerste schilderij is gesigneerd and gedateerd 'JHBerckmans F. 1668' (JHB aan elkaar vast, rechts beneden) en voorzien van zijn familiewapen (rechtsboven); het tweede is gesigneerd en gedateerd 'HBERckmans Fet. 1668' (HB aan elkaar vast, links van het midden).

Olieverf op doek.

113 x 94,7 cm; en 113,6 x 94,5 cm.

Pendants (2).

HERKOMST

- (Waarschijnlijk) vervaardigd in opdracht van de geportretteerden;
- (Waarschijnlijk) vererfd aan hun dochter Margaretha Somer-de Ruyter (1652-1688), Amsterdam;
- (Waarschijnlijk) vererfd aan haar dochter Margaretha de Wilhem-Somer (1680-1758), Amsterdam;
- (Waarschijnlijk) vererfd aan haar zoon David le Leu de Wilhem (1705-1768), Amsterdam;
- (Waarschijnlijk) vererfd aan zijn dochter Magtelina Henrietta Elias-de Wilhem (1730-1797), Amsterdam;
- (Waarschijnlijk) vererfd aan haar zoon Pieter Elias (1756-1813), Amsterdam;
- (Waarschijnlijk) vererfd aan zijn zoon Gerbrand Elias (1780-1814), Schiedam;
- (Waarschijnlijk) vererfd aan zijn zoon Pieter Elias (1807-1857), Amsterdam;
- (Waarschijnlijk) vererfd aan zijn zoon Gerbrand Pieter Elias (1834-1913), Amsterdam;
- Vererfd aan zijn zoon Pieter Elias (1872-1955), Nijmegen;
- Vererfd aan zijn zoon Adrien Elias (1903-1963), Rotterdam;
- Vererfd aan zijn vrouw Wilhelmina Gerardina Elias-Vaes (1908-2002), Rotterdam.

LITERATUUR

- 'Twintig kamers van mevrouw Elias (-Vaes); het Educatief Cultuur-Historisch Instituut 'Het Kralings Museum'; in *Origine: Antiek, Kunst & Interieur*, 1992, p. 23, no. 2, ill. p. 24.
- R. Prud'homme van Reine, *Rechterhand van Nederland. Biografie van Michiel Adriaenszoon de Ruyter*. Amsterdam - Antwerpen 2007 (zesde druk), pp. 197 en 380, ill.

TENTOONSTELLINGEN

- Rotterdam, Historisch Museum, *Bezeten Bezit, Keuzetentoonstelling uit de verzameling van Mevrouw W.G. Elias-Vaes te Rotterdam, 18 April-1 August 1970*, nrs. 1 en 2.

BRUIKLEEN

- Aan het Nederlandsch Historisch Scheepvaartmuseum, Amsterdam, circa 1937.
 - Aan de Nieuwe Kerk, Amsterdam, circa 1980.
 - Aan het Zeeuws Museum, Middelburg, circa 1972-1985.
-

Plattegrond van Vlissingen, 32 x 45 cm. Uitgave Braun-Hogenberg 1576

Michiel Adriaenszoon de Ruyter, zeeheld

Leven en daden

Zonder twijfel is Michiel Adriaenszoon de Ruyter Nederlands beroemdste vlootvoogd. Hij onderscheidde zich in 55 gevechten, waaronder vijftien grote zeeslagen, waarvan er negen onder zijn commando werden gestreden. Nadat in de tweede helft van de twintigste eeuw de belangstelling voor zijn persoon tanende was, is die interesse in het begin van de eenentwintigste eeuw helemaal teruggekeerd. In 2007 is zijn vierhonderdste geboortedag in Nederland uitgebreid herdacht door middel van boeken, lezingen en tentoonstellingen.

Michiel de Ruyter, zoon van oud-zeeman en bierdrager Adriaen Michielszoon en Aagje Jansdochter, werd als Michiel Adriaenszoon geboren in Vlissingen (afb. 1) op 24 maart 1607, klokke acht uur 's ochtends. Michiel was het vierde kind uit een huwelijk waar in totaal maar liefst elf kinderen uit voort kwamen, zes dochters en vijf zoons. De meeste kinderen zijn waarschijnlijk vroeg overleden, want later in het leven van Michiel komen we alleen nog twee zusters als directe bloedverwanten tegen. De verhalen over de jonge Michiel in Vlissingen zijn zo legendarisch dat er hier niet lang bij stil hoeft te worden gestaan. Met een jeugdige drang tot daden beklom hij de toren van de kerk en onderscheidde hij zich op het schoolplein als vechtersbaas. In de touwslagerij van de Vlissingse reders de gebroeders Lampsins draaide hij aan het grote wiel. In de negentiende eeuw maakte Anton L. de Rop daar een in Nederland nog altijd bekend liedje over, waarin Michiel zijn werk deed in een blauwgeruite kiel. Maar ondertussen zou hij volgens eigen zeggen nergens anders aan denken dan 'ter see te varen'.

Op 3 augustus 1618, elf jaar oud, volgde Michiel Adriaenszoon zijn roeping en vertrok hij als hoogbootsmansjongen naar zee. Weldra klom hij op tot matroos. Na enige tijd te hebben gediend als kanonnier en ruiter in het leger van prins Maurits, ging hij in 1623 weer naar zee. Als stuurman was hij in de jaren dertig in dienst van de Groenlandse Compagnie en joeg hij op walvissen bij Jan Mayen Eiland. Vervolgens was hij, inmiddels voorzien van de achternaam De Ruyter, een aantal jaren kaper en schipper ter koopvaardij, in dienst van de gebroeders Lampsins bij wie hij als jongen in de lijnbaan had gewerkt. Hij maakte als koopvaardijshipper een groot aantal reizen naar Marokko en andere landen in het Middellandse-Zeegebied en voer ook geregeld naar Brazilië en de Caraïben. Tijdens een intermezzo als tijdelijk schout-bij-nacht in dienst van de Zeeuwse admiraliteit voer hij in 1641 met een vloot naar Portugal, waar hij streed tegen de Spanjaarden en zijn eerste ervaring opdeed als officier op de oorlogsvloot. Daarna was hij nog eens tien jaar koopvaardijshipper, nu voor eigen rekening op zijn eigen schip. Opnieuw voer hij vooral naar Marokko, Brazilië en de Caraïben. Herhaaldelijk vocht hij met kapers en piraten.

Zijn eerste twee echtgenotes waren op jeugdige leeftijd gestorven en toen De Ruyter voor de derde maal in het huwelijk was getreden, met de zeemansweduwe Anna van Gelder, besloot hij – daartoe aangemoedigd door zijn vrouw – het zeemansbestaan vaarwel te zeggen. Hij verlangde ernaar zijn oudere jaren rustig

aan de wal te slijten in zijn huis tussen de Lange Nieuwstraat en het Groenewoud in Vlissingen. Dat was echter net een moment waarop de plicht hem riep.

De Eerste Engelse Oorlog brak uit in 1652 en De Ruyter trad als vice-commandeur in dienst bij de Zeeuwse admiraliteit. Hij toonde zich in de diverse gevechten op zee met de Engelsen een zeer bekwaam commandant, onder andere in de slag bij Plymouth. Met de veel te zwakke Nederlandse vloot onder opperbevel van Maerten Tromp, die eigenlijk niet opgewassen was tegen de oppermachtige Engelsen, deed De Ruyter veel ervaring op die hem later goed van pas zou komen. Na het sneuvelen van Maerten Tromp in 1653 kreeg De Ruyter het opperbevelhebberschap over de oorlogsvloot aangeboden, hoewel ver de mindere in dienstjaren vergeleken met diverse collega's. Toen al zag men in dat hij de aangewezen man was om leiding te geven aan de marine. De Ruyter weigerde echter, beseffend dat het aanvaarden van het commando door zijn oudere collega's nooit zou worden geaccepteerd. Wel aanvaardde hij zijn bevordering tot vice-admiraal van de Amsterdamse admiraliteit, waardoor hij genoodzaakt was van Vlissingen naar de Buitenkant (de tegenwoordige Prins Hendrikkade) aan het IJ in Amsterdam te verhuizen.

Dan volgen jaren waarin De Ruyter veel konvoireizen maakte naar de Middellandse Zee, die kort gezegd neerkwamen op vlagvertoon als machtsbetoon tegen kapers en piraten die deze wateren onveilig maakten voor Nederlandse koopvaarders. Hij toonde zich bekwaam in het sluiten van vredesverdragen met de machthebbers in de zogenoemde Barbarijse staten, te weten Marokko, Algiers en Tunis. Tegelijkertijd kocht hij in deze landen veel Nederlandse slaven vrij. Tijdens een reis naar de Oostzee in 1659 steunde hij ter bescherming van de Nederlandse handelsbelangen de Denen in hun oorlog met Zweden. Hij veroverde toen het eiland Funen en de stad Nyborg. De Deense koning was hem hiervoor zo dankbaar dat hij De Ruyter in de adelstand verhief, een onderscheiding waarop De Ruyter zich overigens nooit ostentatief zou beroemen.

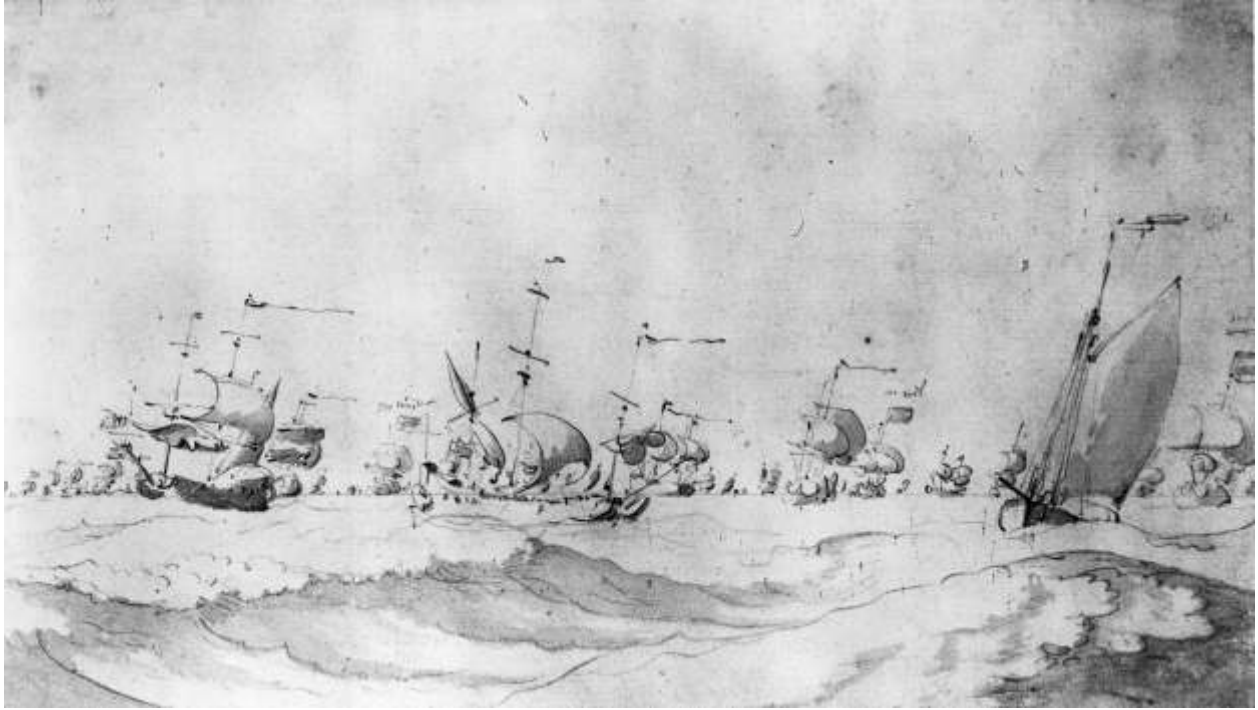
Na 1660 maakte De Ruyter opnieuw enige konvoitochten naar de Middellandse Zee. In 1664 voer hij in opdracht van de Staten-Generaal in het geheim door naar de westkust van Afrika, waar de Engelsen zonder oorlogsverklaring diverse forten op de Nederlanders hadden veroverd. De Ruyter heroverde een flink aantal forten en stak in opdracht de Atlantische Oceaan over, waar hij de Engelsen in de Caraïben en langs de Noord-Amerikaanse kust schade toebrengde. Inmiddels was de Tweede Engelse Oorlog gestart met de voor de Nederlandse vloot rampzalig verlopen slag bij Lowestoft. Toen De Ruyter in 1665 met zijn schepen was teruggekeerd en was benoemd tot luitenant-admiraal (afb. 2) en opperbevelhebber van de vloot keerden de kansen. Nog datzelfde jaar bracht hij Nederlandse Oost-Indiëvaarders die een Engels eskader in de haven van Bergen hadden afgeweerd behouden voor de kust van het vaderland terug. De Vierdaagse Zeeslag in juni 1666 (afb. 3) was de eerste grote overwinning van de Nederlanders in de Engelse oorlogen. Maar beslist was de oorlog daarmee niet. In augustus 1666 sloegen de Engelsen hard terug in de Tweedaagse Zeeslag en kon de nederlaag alleen worden

Afb. 2 Ludolf Backhuysen (1631-1708), *De begroeting van de zojuist beëdigde Luitenant-admiraal de Ruyter op 18 augustus 1665*. Doek 120,5 x 162,5 cm.
Gemonogrammeerd L.B. en gedateerd 1671. Ex collectie Rob Kattenburg.

Afb. 3 Willem van de Velde de Oude (1611-1693), *De mislukte aanval van de Engelsen op een vloot van Hollandse koopvaardijochepen voor Bergen in Noorwegen op 12 augustus 1665*. Penschilderij op doek, 103 x 146 cm.
Gesigeneerd W.v. Velde en gedateerd 1668. Ex collectie Rob Kattenburg.

Afb. 4 Willem van de Velde de Oude (1611-1693),
De Hollandse vloot op zee voor de slag bij Solebay, 28 mei / 7 juni 1672.
Zwart krijt en grijs gewassen 27,7 x 43,3 cm. Ex collectie Rob Kattenburg.

Afb. 5 Abraham Storck (1644-1710),
De slag bij Kijkduin, 21 augustus 1673.
Doek 100 x 134 cm. Gesigneerd A. Storck fecit. Ex collectie Rob Kattenburg.

Afb. 6 B. Stoopendael (1637-1693),
De slag bij Syracuse waarbij de Ruyter dodelijk gewond raakte op 22 april 1676.
 Gravure C.R.K. Collectie Rob Kattenburg.

Afb. 7 Gerrit Pompe (1655-1705),
De Kraanvogel en Leyden deeluitmakend van de Ruyter's vloot in 1676.
 Doek 105 x154 cm. Ex collectie Rob Kattenburg.

beperkt door een voortreffelijk door De Ruyter geleide terugtocht. Het sluitstuk van de oorlog maakte de Nederlandse overwinning echter compleet: tijdens de legendarische tocht naar Chatham in 1667 veroverde en vernietigde de Nederlandse vloot onder De Ruyter een groot aantal belangrijke Engelse oorlogsbodems, waaronder de *Royal Charles*, het voormalige Engelse vlaggenschip. In Breda kon vervolgens een voor de Nederlanders gunstige vrede worden gesloten.

Vijf jaar later zou er nog eens oorlog uitbreken, de Derde Engelse Oorlog. Terwijl Engeland ter zee aanviel, vielen vanuit het zuiden en oosten Franse, Munsterse en Keulse troepen het Nederlandse grondgebied binnen. Het Rampjaar 1672 was aangebroken: het land was reddeloos, de regering radeloos en de bevolking redeloos. Maar De Ruyter en zijn vloot hielden stand. Bij Solebay (afb. 4) weerstond hij in juni 1672 een gecombineerde Engels-Franse vloot, waardoor dat jaar het gevaar van een landing van soldaten vanaf de zeezijde was afgeweerd. Tweemaal vond in juni 1673 een nieuw treffen plaats met de Engels-Franse vloot op de vlakte van Schooneveld, ten westen van Walcheren. De Ruyter gaf voortreffelijk leiding aan zijn 'kleen hoopken', zoals de naar verhouding zwakke Nederlandse vloot werd omschreven, en wist met briljante tactische manoeuvres zijn tegenstanders te verslaan. De apotheose van de Engelse oorlogen volgde in augustus van datzelfde jaar in de slag bij Kijkduin (afb. 5). Voor de derde en laatste maal deed de geallieerde vijandelijke vloot een poging om een landing op de Hollandse kust te forceren. Andermaal sloeg De Ruyter de schepen af en hij dwong ze tot de aftocht. Het gevaar van de zeezijde was daarmee geweken. Engeland sloot in februari 1674 in Westminster vrede.

Met het einde van de Engelse oorlogen waren de gouden jaren voor de Nederlandse vloot en daarmee ook voor Michiel de Ruyter voorbij. De oorlog met Frankrijk duurde voort. Na een mislukte onderneming tegen het Franse Caraïbische eiland Martinique in 1674 werd De Ruyter het volgende jaar met een

veel te zwakke en slecht uitgeruste vloot naar de Middellandse Zee gestuurd. De Spaanse koning, bondgenoot in de strijd tegen Frankrijk, had steun gevraagd in de strijd om Sicilië. De Spaanse vloot bleek tegen de verwachting in nauwelijks in staat te zijn om de Nederlandse schepen te steunen. Op 22 april 1676 werd De Ruyter dodelijk gewond aan zijn been in gevecht met de Franse vloot tijdens de slag bij Syracuse (afb. 6 en 7), in het zicht van de Etna (afb. 6). Een week later stierf hij aan zijn verwondingen. Tijdens de thuisreis werd vanaf de Franse kust op bevel van koning Lodewijk XIV een eresaluut aan het stoffelijk overschot van De Ruyter gebracht bij het langsvaren van zijn schip de *Eendracht*.

Na zijn dood werd De Ruyter in eigen land geëerd met een indrukwekkende begrafenis op staatskosten en een groot marmeren praalgraf in de Nieuwe Kerk te Amsterdam (afb. 8 en 9). Tijdens zijn leven had hij al een flink aantal geschenken ontvangen: een gouden beker, een zilveren lampetkan, de complete *Atlas Maior* van Joan Blaeu, gouden medailles en prachtig versierde eresabels, het kon niet op. Bewonderaars hadden zijn geschilderde, geëtste of gegraveerde portret aan de wand hangen. Het geschilderde portret van De Ruyter hing ook in de vergaderzaal van alle vijf admiraliteitscolleges, in Amsterdam, Rotterdam, Hoorn, Middelburg en Harlingen. Beroemde zeeschilders als Willem van de Velde de Oude en de Jonge, Ludolf Backhuysen en Abraham Storck vereeuwigden belangrijke episodes uit De Ruyters loopbaan op grote schilderijen. De Ruyter was een bij uitstek geliefde en populaire zeeheld geworden. Ook in proza en poëzie werd zijn naam hemelhoog geprezen. Bijvoorbeeld door dominee Gerard Brandt die hem eind 1673 in een lofdicht 'der Staten rechterhand' noemde. Brandt zou twaalf jaar later een grote biografie van Michiel de Ruyter publiceren, die de zeeheld onsterfelijk zou maken. Vele details en anekdotes uit het leven van de vlootvoogd zijn dankzij deze levensbeschrijving bekend gebleven.

Afb. 9 B. Stoopendael (1637-1693), *Marmere praalgraf van Michiel Adriaenszoon de Ruyter in de Nieuwe Kerk te Amsterdam.*
Gravure. Collectie Rob Kattenburg.

Afb. 8. B. Stoopendael (1637-1693), *Lijk-statie van den Heere/MICHEL DE RUYTER/Hartog, Ridder etc Luytenant Admiraal/Generaal van Hollandt en Westfrieslandt.*
Gravure. Collectie Rob Kattenburg.

Opperbevelhebber en mens

Michiel de Ruyter was een man van de praktijk. Bijna zijn hele leven voer hij in zeer verschillende hoedanigheden en bij uiteenlopende takken van de scheepvaart. Het bezorgde hem een weergaloze ervaring en een ongeëvenaarde kennis van zeezaken. De Ruyter blonk bij de marine vooral uit door zijn enorme kwaliteiten als opperbevelhebber. Hij oefende zijn manschappen als nooit tevoren was gebeurd en kon zijn macht beter dan enige andere commandant delegeren. Van zijn korps zeeofficieren en bemanningen wist hij een eenheid te smeden die uniek genoemd mag worden. Een grote prestatie in een tijd waarin vijf admiraliteiten, met elk hun eigen vlagofficieren, de dienst uitmaakten. In samenwerking met raadpensionaris Johan de Witt en later (in mindere mate) met prins Willem III, bouwde hij een ongeëvenaard sterke Nederlandse marine op. Hij had daarbij oog voor noodzakelijke hervormingen, zoals de oprichting van het Korps Mariniers en de verbetering van het geschut op de oorlogsschepen. Ongetwijfeld was hij een charismatisch opperbevelhebber. In de regel schijnt hij zijn bemanning te hebben toegesproken als een vader zijn kinderen. Het bootsvolk was blij wanneer het de kans kreeg aan boord van De Ruyter te dienen. Niet voor niets kreeg De Ruyter de koosnaam 'Bestevaer' (grootvadertje), die alleen was weggelegd voor een bevelhebber die bij uitstek geliefd was. Het mooiste voorbeeld van zijn bereidwilligheid de medemens te helpen is de enorme inspanning die hij zich getroostte voor de vrijlating van 26 Hongaarse predikanten, die vanwege hun godsdienstige overtuiging als slaven op galeien in Napels te werk waren gesteld. Het is een gebeurtenis die ook nu nog jaarlijks wordt herdacht.

Wat voor De Ruyter zelf telde waren de zee, de bijbel en zijn familie. Hoewel hij goed verdiende en er nauwlettend op toezag dat hij in financieel opzicht niets tekort kwam, interesseerde rijkdom hem niet. De eenvoudige inrichting van zijn huis toont dit aan. De kostbaarheden die hij daar in de pronkkamer bijeen had gebracht waren voor een belangrijk deel geschenken die hij

tijdens zijn loopbaan had ontvangen. Veel geld werd belegd en kwam na zijn dood aan zijn kinderen ten goede. Teken van zijn grote menslievendheid waren de zakken met geld die bij zijn dood in zijn huis stonden, en bestemd waren voor de diaconieën in Amsterdam en Vlissingen.

De Ruyter kreeg acht kinderen. Uit zijn eerste huwelijk met Maeyke Velders (1604-1631): Heiltje (1631-1632), die na enkele weken stierf. Uit zijn tweede huwelijk met Neeltje Engels (1607-1650): Adriaen (1637-1655), Cornelia (1639-1720), een kind dat al drie dagen na de geboorte stierf, Alida (1642-1679) en Engel (1649-1683). Uit zijn derde huwelijk met Anna van Gelder (1614-1687): Margaretha (1652-1688) en Anna (1655-1666). Anna van Gelder was weduwe van de schipper Jan Pauwelszoon van Gelder en had uit dat huwelijk een zoon Jan (1647-1673), die door De Ruyter werd opgevoed als was het zijn eigen kind. Anna had een zeer goede verstandhouding met haar man. Wanneer De Ruyter op zee was schreef zij hem zeer geregeld en met grote regelmaat ontving zij op haar beurt brieven van hem met het laatste nieuws. Zoveel mogelijk reisde Anna met haar man mee wanneer hij naar de vloot vertrok om op een nieuwe expeditie uit te varen. Vaak wachtte zij hem bij terugkeer op. Als echtgenote van een scheepsbevelhebber was het haar plicht te zorgen voor de inkoop van voldoende eten en drinken voor de bemanning van het schip van haar man. Dat deed ze met grote plichtsbetrachting. Niet voor niets was algemeen bekend dat het goed schaften was aan boord bij De Ruyter en dat heeft veel bijgedragen aan zijn populariteit. Ook regelde Anna alle financiële zaken aan land wanneer haar man weg was. Net als haar echtgenoot hield ze er ondanks hun rijkdom een eenvoudige levenswijze op na. Geregeld werd ze op de markt gesignaleerd in het gezelschap van haar dienstbode terwijl ze met de mand aan de arm boodschappen deed. Zelf hing ze de was op zolder aan de lijnen te drogen. Zo was ze de steun en toeverlaat van haar man. Na haar overlijden in 1687 werd Anna van Gelder in de graftombe van De Ruyter in de Nieuwe Kerk te Amsterdam bijgezet.

De portretten door Hendrick Berckman uit 1668

Hendrick Berckman, Michiel de Ruyter en de Middelburgse schilderkunst

Vijf portretten van De Ruyter geschilderd door de Middelburgse kunstenaar Hendrick Berckman (1629-1679) zijn tot op heden bewaard gebleven. Bij drie daarvan zijn ook de pendantportretten van zijn derde echtgenote Anna van Gelder nog aanwezig. Deze schilderijen zijn in opdracht van De Ruyter naar het leven geschilderd en moeten bij hem thuis hebben gehangen. Ze dateren in chronologische volgorde uit 1655 (MuZEEum, Vlissingen), 1660 (idem, met pendant), 1664 (National Maritime Museum, Greenwich, sinds kort met pendant), 1668 (de te bespreken portretten) en 1675 (Instituut Collectie Nederland, Rijswijk).

Niet onmogelijk is dat er meer portretten van De Ruyter door Berckman hebben bestaan, die verloren zijn gegaan of waarvan de geportretteerde nog niet is herkend. Zo was het bijvoorbeeld erg gebruikelijk huwelijksportretten te laten schilderen in het jaar van trouwen. Zulke huwelijksportretten bestaan van collega's van De Ruyter als Cornelis Tromp, Isaac Sweers en Jan van Brakel. Het bestaan van dergelijke portretten van De Ruyter en Anna van Gelder, geschilderd kort na hun huwelijk in het begin van 1652, kan op grond daarvan worden verondersteld.

Bij zijn eerste huwelijk in 1631 en zijn tweede huwelijk vijf jaar later, zal de koopvaardijshipper en stuurman ter walvisvaart nog onvoldoende geld hebben gehad voor een portrettist van naam. Maar bepaald niet uitgesloten is dat hij toen al geschilderde of getekende portretten op klein formaat heeft laten maken. Het oudste gegraveerde portret dat we van de Ruyter kennen stamt uit 1654 en is vervaardigd door de Middelburger Hendrick Udemans. Hij staat daar boers en eenvoudig op afgebeeld, heel anders dan in zijn jaren als vlagofficier. Vandaar dat een ongeïdentificeerd portret van De Ruyter uit de jaren vóór de Eerste Engelse Oorlog niet gauw zal worden gevonden. Altijd zal worden vergeleken met een beeltenis van de Ruyter uit later tijd, maar vermoedelijk zag hij er vóór 1652 dus heel anders uit.

Tegen een geschilderd portret van De Ruyter in 1652 pleit het feit dat hij als vice-commandeur van de Zeeuwse admiraliteit nog over een betrekkelijk bescheiden inkomen beschikte. Daarom zou men kunnen denken dat zijn eerste beeltenis in olieverf misschien pas tot stand kwam in het jaar 1655, toen hij naar Amsterdam verhuisde en een goede betrekking met vaste inkomsten kreeg als vice-admiraal van de Amsterdamse admiraliteit. Opvallend is dan echter wel dat hij voor het laten schilderen van zijn portret terugkeerde naar een kunstenaar in Middelburg, waar in Amsterdam zoveel goede kunstschilders voorhanden waren. Dat maakt het toch aannemelijk dat De Ruyter al eerder voor een Zeeuwse schilder had geposeerd.

Middelburg ligt op Walcheren, het belangrijkste eiland van de provincie Zeeland, dat tot de rijkste gewesten van de Republiek behoorde. Handel en scheepvaart bloeiden er, en daarvan profiteerde de schilderkunst in Middelburg in de eerste helft van de zeventiende eeuw. Mede door aansporing van verzamelaars van kruiden en bloemen was Middelburg het centrum van de bloemschilderkunst in de eerste decennia van die eeuw. Ambrosius

Bosschaert en zijn leerlingen schilderden talrijke composities met bloemstukken. In 1613 vertrok hij naar Bergen op Zoom, maar zijn werk in Middelburg werd voortgezet door Christoffel van den Berghe en Jacob van Geel. De laatste hield zich vooral bezig met het schilderen van landschappen. Tussen 1614 en 1625 werkte ook Adriaen Pietersz. van de Venne in Middelburg, die grote historische voorstellingen en portretten schilderde. Andere portretschilders die in deze periode in Middelburg werkten, waren Salomon Mesdach en Cornelis Eversdijck. In het tweede kwart van de zeventiende eeuw ging de schilderkunst daar wat achteruit, maar omstreeks 1650 is er sprake van een zekere opleving. Vooral dankzij het optreden van enkele nieuwe kunstenaars, zoals de schilder van kerkinterieurs Daniël de Blicck, de bloemschilder Johannes Goedaert, de stillevenschilders Laurens Craen en Adriaen Coorte en de portrettisten Cornelis Jonson van Ceulen, Willem Eversdijck en Hendrick Berckman.

Berckman, die in 1629 werd geboren in Klundert, was vermoedelijk een leerling van Philips Wouwerman in Haarlem en heeft later bij Thomas Willeboirts Bosschaert en Jacob Jordaens in Antwerpen gewerkt. Hij schijnt ook ruitergevechten en figuurstukken te hebben geschilderd, maar daar is niets meer van bewaard gebleven. Ook zijn groepsportretten van de Vlissingen en Middelburger schutterijen gingen verloren. Berckman werkte onder meer voor graaf Hendrick van Nassau, gouverneur van Hulst. Portretten van hem door Berckman zijn ook als prent gedrukt. Tussen 1652 en 1654 verbleef Berckman in Leiden. In 1655 trad hij toe tot het gilde in Middelburg, waar hij sindsdien woonde.

Berckman leverde degelijke, wat ouderwets ogende portretten af, en dat trok De Ruyter mogelijk in hem aan. Bovendien zal hij goedkoper zijn geweest dan menige Amsterdamse collega, iets wat de spaarzame De Ruyter vast ook belangrijk vond. Berckman vond een goede klantenkring in het milieu van de Zeeuwse vlootvoogden. Zo portretteerde hij vanaf 1655 ook collega's van De Ruyter als Johan Evertsen (circa 1655) en Adriaen Banckert (circa 1655, 1672 en 1673). Het lijkt er dus sterk op dat De Ruyter een weloverwogen keuze heeft gemaakt toen hij in 1655 naar Berckman ging om zijn portret te laten schilderen.

Het ligt voor de hand dat Berckman in 1655 net als in latere jaren ook het portret van Anna van Gelder als pendant heeft geschilderd. Dat dit vandaag de dag niet meer bekend is, is goed verklaarbaar. Dergelijke portretten raakten in vroeger eeuwen vaak uit elkaar doordat het portret van de zeeheld het belangrijkste werd gevonden en op de beeltenis van de echtgenote die geen grote rol in de vaderlandse geschiedenis had gespeeld weinig prijs werd gesteld. Wanneer de schilderijen uiteen zijn geraakt wordt de beeltenis van de echtgenote na verloop van tijd niet meer herkend en als onbekende dame opgehangen of opgeborgen. Soms duikt zo'n pendantportret pas na lange tijd weer op (bijvoorbeeld dat van Anna van Gelder uit 1664 in het National Maritime Museum in Greenwich), maar het kan natuurlijk in de tussentijd ook verloren zijn gegaan. Het is dus eigenlijk bijzonder te noemen wanneer pendantportretten die vaak van eigenaar zijn gewisseld door de eeuwen heen bij elkaar zijn gebleven.

Na 1655 zouden De Ruyter en Anna van Gelder vaste klanten van Berckman worden, dus kennelijk waren zij zeer tevreden over zijn werk. Zij moesten er een zeer lange reis voor over hebben om zijn atelier te bezoeken. Met de trekschuit dienden zij door de Hollandse kanalen te varen, om vervolgens met een beurtschip de Zeeuwse eilanden te bereiken. Maar ongetwijfeld zal zo'n afspraak in de regel zijn gecombineerd met familiebezoek en dus niet als een enorme opgave zijn beschouwd. Er woonden nog veel familieleden en kennissen van De Ruyter op Walcheren. Vanaf 1663 woonde bovendien zijn op één na oudste dochter Alida in Vlissingen, nadat zij was getrouwd met Johan Schorer, die deel uitmaakte van het stadsbestuur. Na diens dood in 1664 hertrouwde zij drie jaar later met de Vlissingse predikant Thomas Potts. Het echtpaar bleef in Vlissingen wonen.

Tussen 1664 en 1667 volgden voor De Ruyter de lange, succesvolle expeditie naar Afrika en Amerika, de zeeslagen van de Tweede Engelse Oorlog en de tocht naar Chatham. Deze gebeurtenissen maakten van De Ruyter een nationale held. Replieken van zijn portret door Ferdinand Bol kwamen in de vergaderzalen van de admiraliteiten te hangen. Jan Lievens schilderde portretten van de helden van de Vierdaagse Zeeslag, De Ruyter en Cornelis Tromp. Helaas kennen we die nu alleen nog van prenten. Een prent met een terugkerende De Ruyter en Tromp in een zegewagen werd in alle Hollandse stadhuizen opgehangen. Ook werden van een diep reliëf voorziene portretpenningen naar ontwerp van Wouter Muller geslagen ter ere van beide vlootvoogden en de gesneuvelde Zeeuwse luitenant-admiraal Cornelis Evertsen de Oude. De triomfantelijke veroveringen op de Engelsen tijdens de tocht naar Chatham brachten collega's van De Ruyter als de Rotterdamse luitenant-admiraal Aert van Nes en vice-admiraal Jan de Liefde er toe pralende portretten van zichzelf te laten schilderen door de Amsterdamse kunstenaar Bartholomeus van der Helst, die zeer geliefd was bij de upper ten.

De Ruyter was in augustus 1665 luitenant-admiraal van Holland en West-Friesland geworden en daarmee opperbevelhebber van de oorlogsvloot. Dat betekende een aanzienlijke verbetering van zijn inkomen. Het lag voor de hand dat hij na afloop van de Tweede Engelse Oorlog opnieuw zijn portret zou laten schilderen, met de commandostaf in de hand. Het nieuwe portret dat Berckman in 1668 van De Ruyter

voltooid toont hem relatief eenvoudig, met commandostaf in de hand, zijn sabel aan zijn zijde en een doorkijkje naar zee met zijn schip de *Zeven Provinciën*. De ridderorde van Saint-Michel, die prominent om De Ruyters hals hangt, ontving de luitenant-admiraal in 1666 van de Franse koning Lodewijk XIV als beloning voor zijn dappere optreden in de Vierdaagse Zeeslag. Het medaillon is omlijst met sint-jacobsschelpjes en vertoont in het hart de aartsengel Michael, die de duivel doodt met een speer. Michael is de schutspatroon van christelijke krijgslieden. De Orde van Saint-Michel van de Ruyter wordt tegenwoordig bewaard in het Nederlands Scheepvaartmuseum te Amsterdam, de gouden keten waaraan hij hing is verloren gegaan. De Ruyters familiewapen is rechts bovenaan dit schilderij aangebracht. De Deense koning had de vlootvoogd in 1660 in de adelstand verheven en een familiewapen verleend, als dank voor zijn steun in de strijd met Zweden in het voorafgaande jaar. Volgens een overlevering vormen de afbeeldingen op het familiewapen een soort rebus met als oplossing de volgende zin: 'De Ruyter (ridder te paard) helpt Denemarken (kruis van Denemarken) te land (kanon met drie kogels) en ter zee (admiraalsschip)'. Afgevaardigde van de Staten-Generaal en burgemeester van Dordrecht Cornelis de Witt en diverse zeeofficieren die een belangrijke rol in de tocht naar Chatham hadden gespeeld, lieten in 1667 en 1668 pralende portretten van zichzelf vervaardigen door beroemde kunstschilders. Het bontst maakte Cornelis de Witt het, die door de Haagse portrettist Jan de Baen een groot doek liet vervaardigen voor de raadzaal van het stadhuis in Dordrecht waarop hij triomferend staat afgebeeld, terwijl de hoorn des overvloeds aan zijn voeten wordt uitgestort en engelen met de loftrumpet boven zijn hoofd zweven. De 'staatsieportretten' van De Ruyter door Ferdinand Bol uit 1667 en Karel Dujardin uit 1669, respectievelijk bestemd voor de admiraliteiten en de koning van Denemarken, mochten er in dit opzicht ook zijn. Maar voor zichzelf liet De Ruyter niet zoiets pronkends maken. Op zijn portret door Berckman uit 1668 ontbreekt elke verwijzing naar de tocht naar Chatham. Ook het pendantportret van Anna van Gelder is tamelijk simpel gehouden. Zij draagt zoals gebruikelijk enkele sieraden, zoals oorhangers, een broche, parelkettingen aan de armen, parels aan de achterzijde van haar muts en een ring aan elke hand. Haar rechterhand met waaier rust op een stoel en achter haar is links naast een zuil, die staat voor de standvastigheid, een doorkijkje naar een landschap te zien.

Portret van Engel de Ruyter, zoon van luitenant-admiraal Michiel Adriaenszoon de Ruyter

Omgeving van Jan de Baen (Haarlem 1633-1702 Den Haag)

Portret van Engel de Ruyter (1649-1678), afgebeeld tot aan de heup, gekleed in quasi-Romeins kostuum met een rode omslagdoek, staand voor een zuil en een gordijn, zijn rechterhand rustend op zijn helm, een doorkijkje naar een zee met schepen op de achtergrond.

Voorzien van het wapen van de familie De Ruyter (rechtsboven).

Olieverf op doek.

117 x 98,5 cm.

HERKOMST

- (Waarschijnlijk) vervaardigd in opdracht van de ouders van de geportretteerde;
- (Waarschijnlijk) vererfd aan hun dochter Margaretha Somer-de Ruyter (1652-1688), Amsterdam;
- (Waarschijnlijk) vererfd aan haar dochter Margaretha de Wilhem-Somer (1680-1758), Amsterdam;
- (Waarschijnlijk) vererfd aan haar zoon David le Leu de Wilhem (1705-1768), Amsterdam;
- (Waarschijnlijk) vererfd aan zijn dochter Magtelina Henrietta Elias-de Wilhem (1730-1797), Amsterdam;

- (Waarschijnlijk) vererfd aan haar zoon Pieter Elias (1756-1813), Amsterdam;
- (Waarschijnlijk) vererfd aan zijn zoon Gerbrand Elias (1780-1814), Schiedam;
- (Waarschijnlijk) vererfd aan zijn zoon Pieter Elias (1807-1857), Amsterdam;
- (Waarschijnlijk) vererfd aan zijn zoon Gerbrand Pieter Elias (1834-1913), Amsterdam; Vererfd aan zijn zoon Pieter Elias (1872-1955), Nijmegen;
- Vererfd aan zijn zoon Adrien Elias (1903-1963), Rotterdam;
- Vererfd aan zijn vrouw Wilhelmina Gerardina Elias-Vaes (1908-2002), Rotterdam.

TENTOONSTELLINGEN

- Rotterdam, Historisch Museum, *Bezeten Bezit, Keuzetentoonstelling uit de verzameling van Mevrouw W.G. Elias-Vaes te Rotterdam, 18 April-1 August 1970*, no. 3, als 'anoniem, 17^e eeuw'.
- In bruikleen aan het Zeeuws Museum, Middelburg, 1976-1985.

Het leven en het portret van de zoon van een zeeheld

Engel Michielszoon de Ruyter (Vlissingen 1649-1683) werd geboren als tweede zoon van de beroemde luitenant-admiraal Michiel de Ruyter uit diens tweede huwelijk met Cornelia Engels. Net als zijn vader startte hij zijn loopbaan bij de marine op zeer jeugdige leeftijd. Vijftien jaar oud voer hij voor het eerst met zijn vader mee op diens expeditie naar de westkust van Afrika en Noord-Amerika en in de volgende jaren nam hij deel aan de grote zeeslagen van de Tweede Engelse Oorlog. Het was bepaald niet ongebruikelijk voor zeeofficieren om hun zoons aan boord in de praktijk de fijne kneepjes van het vak te leren, omdat dit de enige opleiding voor varen bij de marine was die bestond in de zeventiende eeuw.

Tijdens de Tweede Engelse Oorlog klom Engel snel op in rang bij de admiraliteit van Amsterdam. Zijn loopbaan verliep voorspoedig en mede dankzij een aanbeveling van zijn vader bij raadpensionaris Johan de Witt werd hij in 1669 ordinaris-kapitein, dat wil zeggen dat hij in vaste dienst kwam met een maandelijks inkomen.

Gedurende de Derde Engelse Oorlog vocht Engel in de vloot van zijn vader als kapitein op het schip *Deventer* in de beroemde slag bij Solebay in 1672, waarin hij gewond raakte door een splinter in zijn borst. Aan de volgende drie zeeslagen nam hij deel op de *Waesdorp*. Deze verandering van schip redde wellicht zijn leven, want de *Deventer* liep in de eerste slag bij Schooneveld aan de grond en zonk. Tegen het einde van de oorlog werd hij bevorderd tot schout-bij-nacht. In 1678 werd hij bevorderd tot vice-admiraal, de hoogste rang die hij zou vervullen.

Engel de Ruyter hielp Gerard Brandt met de biografie van zijn vader. Zo bracht hij zijn scheepsjournalen op orde, waardoor de biograaf ze gemakkelijk kon raadplegen. Engel trouwde nooit en stierf kinderloos in 1683.

Een groot portret van de familie De Ruyter werd geschilderd door Jurriaen Jacobson, werkzaam in Amsterdam, in 1667 (Rijksmuseum, Amsterdam). Verschillende kinderen van De Ruyter en hun partners lieten omstreeks deze tijd ook afzonderlijke portretten van zichzelf schilderen. Dit portret van Engel de Ruyter is het vroegste dat tot op heden van hem bekend is. Het dateert uit het midden van de jaren zestig van de zeventiende eeuw. Tot voor kort was het eigendom van de erven van de familie Elias, tezamen met de portretten uit 1668 van De Ruyter en Anna van Gelder. Deze tak van de familie Elias stamt af van Margaretha Somer, een dochter van Margaretha de Ruyter en de Amsterdamse dominee Bernardus Somer, die in 1673 met

elkaar waren getrouwd. Toeschrijvingen van dit ongesigneerde portret van Engel zijn zeer omstreden. Gezien de stijl kan het niet zijn geschilderd door Berckman. Momenteel wordt het toegeschreven aan de omgeving van Jan de Baen, een beroemde portrettist uit Den Haag. De kunstschildersnamen die vroeger het meest werden genoemd waren: Jurriaen Jacobson uit Amsterdam, Herbert Tuer uit Nijmegen and Cornelis Jonson van Ceulen de Jonge uit Utrecht, de zoon van de portrettist die enkele decennia eerder in Middelburg werkzaam was. Engel liet zich afbeelden in een quasi-Romeins kostuum, wat doet denken aan de portretten die Cornelis Tromp in 1661 en 1668 door Jan Mijntens van zichzelf liet schilderen. Zijn rechterhand rust op een helm met veren, zijn linkerhand heeft hij in de zij. Hij staat voor een zuil en links op de achtergrond is een doorkijkje naar een zee met schepen te zien.

Dit was zeker niet het laatste portret van Engel de Ruyter. In 1668 lieten Engel en zijn halfbroer Jan van Gelder zich gestoken in uiterst fraaie kostuums en elk een hond aan hun zijde portretteren door Jan Andries Lievens, zoon van Jan Lievens (Rijksmuseum, Amsterdam). Beiden waren dat jaar tot extraordinaris kapitein (niet in vaste dienst) benoemd bij de Amsterdamse admiraliteit. Engel was bovendien op speciale uitnodiging aan het Engelse hof ontvangen en door koning Karel II tot ridder geslagen. Voor collega-kapiteins met een minder vooraanstaande vader was het laten maken van zulke schilderijen door een bekend kunstenaar bijkans een onmogelijkheid, want daarvoor verdiende een kapitein te weinig. Aangezien de portretten als pendanten en op groot formaat zijn uitgevoerd, zullen zij bestemd zijn geweest om naast elkaar in het huis van hun ouders te worden opgehangen.

Het volgende jaar liet Engel bovendien nog een groot 'staatsieportret' van zichzelf schilderen door Ferdinand Bol, die twee jaar eerder de beeltenis van zijn vader voor de admiraliteiten had vervaardigd (Mauritshuis, Den Haag). Het is zeer onwaarschijnlijk dat dit portret van Engel voor de Amsterdamse admiraliteit was bestemd, hij was immers pas kapitein. Toch is het schilderij gestoken is een kostbare gesneden lijst met wapentrofeeën, net als de portretten van zijn vader uit 1667. Misschien was het bestemd voor Engels eigen huis, gelegen naast dat van zijn ouders aan de Buitenkant op het Nieuwe Waalseiland (tegenwoordig prins Hendrikkade) te Amsterdam. Engel betrok die woning omstreeks 1669. In 1680 kocht hij zoals menig rijk persoon in zijn tijd een buitenplaats als zomerbehuizing aan de Vecht in Breukelen.

Colofon

Ontwerp brochure: *Rob Kattenburg*
Productie: *Drukkerij Die Keure, Brugge*
Typesetting: *Holger Schoorl*

Deze brochure is een uitgave van Rob Kattenburg bv, 2010

Rob Kattenburg
Eeuwigelaan 6
1861 CM Bergen (NH)
Nederland
Tel +31 (0) 72-5895051
Fax +31 (0) 72-5816031
info@robkattenburg.nl
www.robkattenburg.nl

